

Hivatás és vállalás

Vallomások az értelmiség feladatairól

Amikor a kilencvenes évek elején szükségesnek láttam és indítványoztam egy „délvidéki Szárszó”, azaz az itteni magyar értelmiség tanácskozásának a megszervezését, még hittem abban, hogy lehetséges megfogalmazni és a résztvevők által elfogadni egy olyan elvi és cselekvési minimumot, amely e beolvasztással gyötört és veszélyeztetett nemzettörődék megmaradását segíti és a pusztulását megakadályozza, vagy legalábbis késlelteti. Szükségesnek véltem meghatározni azokat az irányelveket és azokat az alapvető követeléseket, amelyeknek a kiharcolása e közösség életfeltételét jelentik. Nem gondoltam, mert nem is gondolhattam azt, hogy ez az összejövétel eloszlát minden vitát és kialakít egy olyan konszenzust, amellyel mindenki majd egyetért, hisz az értelmiségnek épp a mindenkitől független, egyéni gondolkodás, valamint az örökös kételkedés a jellemzője. Nem gondolhattam, mert ismerve Németh László gondolatát, miszerint illuzionizmus azt hinni „hogy az értelmiségi társadalom minden bajt megold. Nem, nem old meg semmit, csak a feltételeket teremti meg, hogy megoldhassuk.” „Az értelmiségi ember jellembeli kvalitásait tekintve semmiben sem különbözik másoktól, mindössze abban, hogy tudása révén nagyobb rálátása van a világban zajló folyamatokra, s ezáltal felelőssége is nagyobb. Ő (lenne)... Az ember tragédiájából megismert örök Ádám, aki minden történelmi buktatók után, sőt azok ellenére is jobbra és többre vágyik.” (Ifj. Fasang Árpád) Épp ezért volt jogom hinni és remélni, hogy kialakítható egy olyan stratégia, amely megfogalmazza mindazokat az elveket és követeléseket, amelyek a kisebbségi lét alapfeltételei, és kijelöli azt az irányvonalat, vagy legalább ajánlatot tesz arra, hogy a délvidéki magyarság politikai élete, gazdasági és kulturális fejlődése mely irányba haladjon. Minekután már a politikai pártoké a feladat, hogy ezt ki is harcolják.

Sajnos tévedtem! Az 1994-ben létrejött „Tóthfalusi kerékasztal” meghívottainak cselekvési készsége, felelősségtudata és értelmiségi elhivatottsága ugyanis annyira különböző volt, hogy az a legminimálisabb konszenzus lehetőségét is kizárta. A résztve-

vők többségét a szerb hatalom által kinevezett intézményi vezetők, pozícióba hozott és a hatalmukat óvó egyének képezték, akik személyes érdekekből vagy elvi meggyőződésből destruálták a tanácskozást. A nemzetért aggódó és cselekvésre hajlandó értelmiségiek képtelenek voltak úgy befolyásolni az értekezés menetét, hogy az akár a legcsekélyebb eredményt elérje. A tudatos, vég nélküli, olykor ironikus, sőt sértegető mellébeszélések elrabolták a tanácskozásra szánt időt. Voltak olyanok, akik például hosszasan értekeztek a dialógus fontosságáról és élvezetéről, ahelyett, hogy érdemi javaslatokat tettek volna és megvalósításukat vállalták is volna. Ács Károlynak építő, irányadó, önbíráló felszólalását kigúnyolták, szóvirágosnak, értsd nem őszinte szólalmalmaznak nevezték. (Erre vonatkozatható ifj. Fasang Árpád megjegyzése: „világos szavakat is le lehet járatni, nem csak embereket.) Nem értették, mert nem is akarták érteni, hogy mit jelent, de főleg miért van szükség „magyar lelkületű tanítókra”, a szerb martalócok által elfoglalt és lerombolt Vukovárt felszabadított területnek titulálták, hasonló módon nyilatkoztak minden építő, a magyarságért tenni akaró szándékról, így teljesen érthető, hogy a tanácskozás nem hozott semmilyen eredményt. Ez alkalommal is igaznak bizonyultak Sütő Andrásnak szavai, miszerint „... kelet-európai politikai körökben némelykor a legvilágosabb szavaknak sincs értelmük, csak érdekek szerinti értelmezésük...” Sajnos többé-kevésbé hasonló „eredménnyel” fejeződtek be az ezt követő értelmiségi tanácskozások is. Ennek ellenére, azért be kell ismerni, hogy a tanácskozás mégis egy szellemi mérőöldkövet jelent a délvidéki magyarság életében, mert színvallásra kényszerítette a jelenlevőket, és ismertté vált, hogy a magyarság érdekeiért kik hajlandók vállalni feladatokat, s kik az államérdekek kiszolgálói. Nagy kudarcnak éreztem az egész ez irányú ténykedésemet, bár tudtában voltam, hogy az elképzelésem és a szándékom jó, hasznos. Ekkor akadt a kezembe ifj. Fasang Árpád interjúgyűjteménye: Az (magyar) értelmiség hivatása címen, (Mundus Magyar Egyetemi Kiadó, Budapest, 1997.) majd röviddel ezután a másik két vastos kötet:

Hivatás és hitvallás. (Mundus M. E. K. Budapest, 1998.) Az előzőben a magyarországi humán értelmiség megnyilatkozása, míg az utóbbiban a reálértelmiség, orvosok, mérnökök, természettudósok írásai olvashatók. Mind a három kötet szerzőiről a magyaron kívül angol, francia és német nyelvű életrajzi ismertető is megjelent. A könyvekhez előszót több mint száz oldalon írt. Fasang Árpád írt, részletesen elemezve az értelmiség feladatát, és ő állította össze azokat a kérdéseket is, amelyekre a felkérteknek válaszolniuk kellett. A kérdések a következők voltak:

1. Miért tekintem magam értelmiséginek?

2. Értelmiségi mivoltom hogyan és miként nyilvánul meg?

3. Mint értelmiségi milyen elvárásoknak, feladatoknak igyekszem megfelelni?

4. Az írott és íratlan szabályok alapján vannak-e – s ha igen, akkor milyen természetű - kötelezettségei az értelmiségnek a társadalom más (nem értelmiségi) tagjaival szemben? A válaszadásnak majd kétszázán tettek eleget, és ezzel olyan szellemi kincsesládát hoztak létre, amely lehetőséget nyújt az ország vezetőinek, a politikusoknak, de magának a nemzetnek is, hogy megszabja magának azt a fejlődési irányvonalat, amelyet a ráció szabta keretek között követni érdemes. A helyszűke, de főleg a témától való eltérés veszélye nem teszi lehetővé a könyv részletes ismertetését, de néhány gondolatot, amelyek **ránk is** vonatkoznak, talán mégis érdemes idézni:

„A szocialista eszméken nevelkedett magyar értelmiség nagy belső válságát az képezi, hogy bár formailag szakított ... a diktatúra módszereivel, de lelkében nem tudott azonosulni a parlamentáris demokrácia ... eszméivel.”

„Ha a bizalmatlanság olyan fokú, hogy a közös politikai zászló alatt evezők jobban tartanak saját csapattársaiktól, mint politikai ellenfeleiktől, az az együttes cselekvést is megbénítja és szükségképpen deformálja. Mindez biztos jele annak, hogy a társadalomban a morális széteséssel együtt járó zavarok lépnek fel.” (ifj. Fasang Á.)

„... az a szellemi, társadalmi kisebbség, amely gazdasági hatalma folytán többségként viselkedhet, ki-méretlen ízlésterrort diktál.” (Balogh Ádám)

„Bizonyos az, hogy értelmiségünk alkotói potenciálban, erkölcsi, világnézeti tartásban, hivatástudatban, tenni akarásban és teljesítményben elmarad a két világ-háború közötti magyar értelmiségtől.” (Balogh Ádám)

„A természettudósoknak, mérnököknek humán értelmiségire valló feladata a szakmai anyanyelv művelése ...” (Bácsy Ernő)

„Az ország ... szellemi és erkölcsi talpra állása ... nem képzelhető el a magára talált értelmiség alkotó munkája nélkül.” (Pethő Tibor)

„Az értelmiség feladata a tudomány művelése, az alkotás, a társadalom által követésre méltónak talált morális és intellektuális magatartási minta kialakítása, a társadalom érdekében hasznosítható gondolatok és elképzelések megfogalmazása, míg a politikai elité ezeknek a gondolatoknak és elképzeléseknek a ... megvalósítása. (...) az értelmiség gerince megpuhult ... közösségteremtő képessége megfakult ... kulturális igénye csökkent ... ijesztően megosztott. A megosztottság még nem lenne baj, ha csupán sokszínűséget jelentene. A baj azonban abban jelentkezik, hogy a ... közöttük húzódó törésvonalak megmerevedtek és átjárhatatlanná váltak. ... az értelmiség vitakultúrája félelmetesen eldurvult.” (Isépy Tamás)

E bölcs gondolatsort természetesen lehetne még folytatni, de fontosabbnak tartom inkább ismertetni a délvidéki magyar értelmiség egy kis csoportjának az ezzel kapcsolatos véleményét. Megismerve ugyanis az ifj. Fasang által szerkesztett interjúgyűjteményt, hasznosnak véltem hazai környezetben is felmérni, hogy miként vélekedik mindezekről a problémákról (ha már az értelmiségi találkozók nem hoztak eredményt) az itteni magyar értelmiség. Ifj. Fasang Árpád négy kérdéséhez, a mi sajátos helyzetünket figyelembe véve, újabb négyet csatoltam, s küldtem szét ötven olyan értelmiséginek, íróknak, tévérendezőnek, tanárnak, kritikusnak, szerkesztőnek, stb., akikről föltételezni lehetett, hogy hajlandók az együttműködésre. Nincs szándékomban értékelni a válaszokat, inkább ezt az olvasóra bízom. Csupán néhány tény és megjegyzést szeretnék közölni, amelyek ismerete nélkül nem lehetne a nyilatkozatokról valós véleményt formálni. Talán meglepő, hogy voltak néhányan, (falusi tanító pl.) akik válaszukban elnézést kértek, de megvallásuk szerint nem tudtak, főleg a kérdések első csoportjára válaszolni, vagy nem tartották magukat (az egyetemi diploma birtokában sem) értelmiséginek. Akadtak olyanok, akik távirati stílusban, egy-két mondatban válaszoltak a kérdésekre. Ezeket, mivel nem tartom értékadónak, nem kívánom közlésre adni. (A helyszűke s a lehetőségek is erre kényszerítettek.) Viszont a többség értékes gon-

dolatokat sorakoztatott fel, megcáfolva azokat a felelősség alól kibúvó kifogásokat, amelyekkel a pozícionáltak magyarázkodnak, miszerint az értelmiség egyedüli feladata, hogy szakmáját becsületesen elvégezze. Nem kétséges, hogy ez elsődleges követelmény, de nem elegendő, mert különben csak a szakbarbár kifejezést érdemlik meg. Az értelmiségieknek ennél jóval többet kell vállalniuk, de erről valljanak inkább a megkérdezettek. Annyit még el kell mondani, hogy 1999 júliusában küldtem szét a felkéréseket, s az ötven megkérdezettnek kevesebb, mint a fele válaszolt. Most, hogy az Aracs folyóiratban lehetőség nyílt a közlésre, remélhetem, hogy esetleg többen csatlakoznak a témakör kifejtéséhez, mint ahogy azt Vajda Gábor most tette, a többiek válasza korábbi, tehát szolgáljanak az itt következő kérdések egyúttal a felelősségteljesen gondolkodók számára felkérésnek egy közös ügy szolgálatára, hiszen a téma mindig aktuális. Amennyiben lesznek közlésre érdemes újabb válaszok, akkor folytatjuk a megkezdett témát. A válaszokban csupán a kérdések sorszámát jelezzük. Következzék a fölkerés:

Kedves Címzett!

Mivel a jugoszláviai magyar értelmiségi találkozók egyike sem váltotta be a hozzá fűzött reményeket, ezért gondolom úgy, hogy a munkát, valószínűleg más módon és formában, de folytatni kellene, már azért is, hogy az eddig kifejtett energia ne vesszen kárba. Bár az eddigi tanácskozások feltárták a problémákat, számba vették a feladatok többségét, megfogalmazták a legszükségesebb értelmiségi tevékenységek irányvonalát, de nem voltak képesek mindezek érdekében cselekvésre bírni a jugoszláviai magyar értelmiséget és elindítani egy olyan átfogó mozgalmat, amely az itt élő magyarság kulturális és gazdasági jövőjét biztosíthatná. Nem voltak képesek kidolgozni azt a mindenki által elfogadható minimumot, amelynek keretében egy eredményes tevékenység és szervezési, szervezeti rendszer létrejöhetett volna. „*Nem az ügynevezett nagy népi összehozásra van szükség, hanem korrekt közéleti játékszabályok megállapítására és alkalmazására.*” (ifj. Fasang Árpád)

Ezek után fölmerül a kérdés, hogy mely értelmiségiekkel lehet bármit is tenni a jugoszláviai magyar kisebbségért? A hatalom kiszolgálóival és a megalkuvókkal biztosan nem. Ezért csak azokkal kívánom egyelőre felvenni a kapcsolatot, akik eddig is a magyarság ügyét szolgálták. Én ugyanis határozottan vallom, hogy az értelmiségnek az itteni magyarsággal, de az összmagyarsággal szemben is kötelességei vannak, még

akkor is, ha ezt a régi kommunistákból liberalistákká átvedlett értelmiségiek másként ítélik meg. Értelmiségünk legnagyobb hibája, hogy nem rendelkezik egy egészséges nemzettudattal, ennek hiánya az otthoni nevelés, az oktatás, a népnevelés, a jugoszláviai magyar sajtó tudathasadásos állapota és a nacionalista hatalom léleknyomorító uralma miatt van és pusztít bennünk. A magyarságtudat hiánya minden értelmiségi csoportnál jelen van, és ezt úgy is tekinthetjük mint az értelmiségünk egyfajta árulását, ami számtalan közegeben és formában jelenik meg, például a nem-értelmiségi rétegek kultúrájának a leértékelésében. Megfelelő bizonyíték erre a jugoszláviai magyar rádióadások zenei műsorpolitikája, a zenés üdvözlések zenei változtatása. De nem jobb a helyzet a képzőművészetünk területén sem, mert a jugoszláviai magyar képzőművészet semmilyen szállal vagy gyökérrel nem kapcsolódik az egyetemes magyar kultúrához. Persze ide sorolhatjuk az anyanyelvünkhöz való viszonyulásunkat, az irodalmunkat, a színművészetünket és az egész magatartásunkat, amiből legfőképp a nemzettudatunk hiányzik.

A felsoroltak és a mellékelt írás ismeretében, amely az értelmiségünk mulasztásaira kívánja felhívni a figyelmet, illetve ezzel kapcsolatban egy vitát indítani el, tisztelettel arra kérem, ha törekvésemet támogatásra érdemesnek tartja és a kezdeményezésemet célszerűnek ítéli meg, hogy a feltett kérdésekre válaszolni szíveskedjen.

1. Miért tekintem magam értelmiséginek?
2. Értelmiségi mivoltom hogyan és miként nyilvánul meg?
3. Mint értelmiségi milyen elvárásoknak, feladatoknak igyekszem megfelelni?
4. Az írott és íratlan szabályok alapján vannak-e, – s ha igen, akkor milyen természetű – kötelezettségei az értelmiségnek a társadalom más (nem értelmiségi) tagjaival szemben? *
5. Látja-e értelmét egy 40 - 50 tagú eszmecsere egy meghatározott témáról.
6. Részt venne-e egy ilyen értelmiségi mozgalomban?
7. Az Aracs T. Sz., a VMMSZ, a Magyarságkutató Tudományos Társaság vagy más szervezet szervezésében képzelel-e ezt a tevékenységet?
8. Javasol-e esetleg valamilyen más formát vagy módot az értelmiségiek aktivizálására?

(* Az első négy kérdést ifj. Fasang Árpád: Az (magyar) értelmiség hivatása című háromkötetes interjúgyűjteményéből vettem át.)

A válaszát tisztelettel szeptember 1-jéig várom. Addig is szeretettel üdvözlö:

Dr. Gubás Jenő

Szemerédi Magdolna

1.) Ez a kérdés igen összetett. Mert nap mint nap saját környezetemben tapasztalom: nem elég az egyetemi végzettség ahhoz, hogy valaki igazán értelmiséginek számítsen. Nem elég, ha valaki megszerzi az oklevelet, foglalkozásszerűen él is az ott szerzett tudásmennyiséggel, de mint magánember szellemi és erkölcsi téren egyaránt igénytelen. Nálunk, sajnos, ez a jellemző. A tanult ember teljes mértékben beilleszkedik környezetébe – leginkább csak a külsőségekkel, az anyagi javak megteremtésével törődik. S ezzel egyidejűleg már nem lehet jó példa, nem az a húzóerő, aminek lennie kellene. Vagyis: a zenetanár otthon nem hallgat komolyzenét, nem jár koncertre; a magyartanár nem olvas, jó könyveket egyáltalán nem, legfeljebb divatos fércműveket, stb. Ilyen a nagy többség. Nem csoda, ha az általános szellemi igénytelenség a jellemző. Sőt: a divatos magatartás! Megszólják, lenézik azt, aki a közösségért is tenni szeretne valamit, önzetlenül.

Az én szemléletemben mások a mércék, mások az értékek.

2.) Személyre szóló a kérdés, tehát el kell mondanom: óriási szerencsének tartom, hogy iskoláim, tanulmányaim révén megszereztem azt a képességet, hogy állandóan új ismeretek után kutassak, nyitva tartsam a szemem a világra, kiszűrjem magamnak a szellemi értékeket, örömeiket. Ez az értelmiségi nagy lehetősége – ha élni tud vele és nem veszik el a mindennapi élet néha kilátástalan gyötrelmeiben, s van ereje, hogy környezetére is pozitívan hasson.

Másik nagy szerencsém, hogy újságíróként valóban lehetőségem volt folyamatos tapasztalat-, ismeret-, és tudásgyarapításra. A dolgok bizonyos „rálátására” nyílt alkalmam.

3.) Az értelmiségnek mindig, minden korban az volt a dolga, hogy bíráljon, figyelmeztessen, jobbító szándékkal rámutasson a hibákra, támogatja a pozitív törekvéseket – ezzel vitte előbbre a történelem kerekét. Mindenki a maga környezetében alapvetően, lehetőségeihez mérten. Az közös érdekekből való behódolás, megaluvadás nem szül jó lelkiismeretet – tehát végső soron „nem fizetődik ki” a tanult ember számára.

Akkor inkább legyen a mindennapi harc, küzdelem, ami értelmessé, tartalmassá teszi az ember életét. A kisebbségi létnek ez egy olyan természetes adománya, ami miatt nem panaszkodni kéne, hanem élni vele, mert megacélozza az erőt.

Amíg az Újvidéki TV újságíró – szerkesztője voltam (1994-ig), azt a célt tűztem ki magam elé, hogy felkutatom, filmszalagra rögzítem a vajdasági magyarság betemetett, szellemi kincseit. Kutatók, szakemberek segítségével nyomába eredtünk az egykori európai rangú festőinknek, akik kimaradtak a jugoszláv művészettörténetből, de sajnos a magyarországiából is. Aztán filmre vetjük városaink, majd falvaink építészetét. A tárgyi és szellemi néprajzunkat. Végül, de nem utolsósorban, feladatommak tartottam, hogy kameránkkal a legkisebb magyar faluba is elmenjünk, ahol él az amatőrizmus /színjátszás, szavalás, néptánc, népdal/, ezzel is bátorítva őket további munkára.

Jelenleg Kanizsán, mint nyugdíjas/ elvállaltam a képviselői munka sokszor igen hálátlan feladatát. Emellett, ahol szükség van rám, beállok a sorba – így aztán tagja vagyok a helyi magyar művelődési egyesület néhány szakosztályának: könyvbarátok köre, szociográfiai műhely, népdalkórus, népi hímzés. Ennyire van igény és lehetőség – de örömet szerez is tartalmassá teszi az életem. Ha keveset és, de teszek valamit. Erre törekszem.

4.) Az ún. értelmiségi elit magatartása mindig és mindenütt példát mutat. Vagy jót, vagy rosszat.

A vajdasági magyarság intézményeinek élére /Magyar Tanszék, Forum Lap- és Könyvkiadó, folyóiratok, Rádió, TV/ olyan személyeket helyeztek és helyeznek már fél évszázada, akik deklaráltnak csak „véletlenül” magyarok, akik az anyaország fogalmát elutasították /ma már érdekből nem!/, a helyi színeket és azok szószólóit megvetik. Ez a modernkedő, cinikus póz jelenti itt az „elithez” tartozás jogát, a csoporton belülséget, a pozíciót. Tehát szóról szóra helyes a diagnózis, amit Illyés Gyula kimondott: a vajdasági magyar értelmiség nem vállal sorsközösséget népével. (Most itt a tisztas kivételekről érthetően nem számolhatunk be.)

Ezt a mētelyt elsősorban iskoláink terjesztik generációról generációra. Az általános és közép-

iskolák oly módon, hogy oda az állam a maga szolgálait nevezi ki igazgatónak. Az egyetlen felsőfokú magyar nyelvű tanárképzőnek, a Magyar Tanszéknek a katedrafőnökei azt sugallták és sugallják: megvetendő, nem értelmiségihez méltó felvállalni a vajdasági magyarság gondját-baját, be kell zárkózni a szellem erős várába. /Néhány oktató nem ezt vallja, de ők mindig kisebbségben voltak./

Véleményem szerint ez az alapvető oka annak, hogy a tanárokat szinte lehetetlen bevonni bármiféle társadalmi munkába. De tovább mennek: színházba sem járnak, még csak meg sem jelennek a kulturális rendezvényeken. /Tisztelet a kevés kivételnek./ Ami azt jelenti, hogy a közöséget semmivel sem vállaló „elit” magatartásának valójában a teljes szellemi sivárság és igénytelenység a következménye. A művelt, gondolkodó emberek helyét így könnyűszerrel a pozícióhajhász, karrierista, önös érdekeiért gátlástalanul küzdő egyedek foglalják el a közéletben, ahol viszont még tenni is lehetne valamit a közös ügyért.

A képlet egyszerű: iskoláink gyökértelen, nemzetben gondolkodni nem képes nemzedékeket nevelnek. Az eredmény látható: elveszett, meghasonlott, küzdeni nem képes értelmiség. Mibe kapaszkodjon az, aki kitépte a saját gyökereit? Miből merítsen szellemi és erkölcsi erőt?

Így alakul ki a cinikus, enervált értelmiségi réteg. Ők is szerencsétlenek, meg az a nép is, amelynek a fiai.

Beteg szellemi életünk másik kórokozója az irodalmunk. Mármost az az irodalom, amelyet a '60-as évektől az állam támogatott. Ma ezt tagadják, de tény, hogy minden vajdasági magyar kultúrintézményt, folyóiratot, stb. az ő kezükbe adott, mert megfelelt a deklarált nemzetietlenségük, az ún. modern formák ígérete, tartalom nélkül. /Sajnos a szoc. realizmus alatt nyögő Magyarország is őket kapta fel, újszerűségük miatt!/
Az irodalomnak van (lehet) megtartó ereje. Az igaz irodalom egyénnek, népnek olyan szellemi értéket nyújt, ami erőt ad, amiért érdemes gerinces embernek lenni.

Ehhez a vitához úgy szólok hozzá, mint aki világirodalomból és művészettörténetből diplomált a zágrábi Bölcsészettudományi Karon. Tehát tudom, hogy a világirodalom a népek legsajtósabb, a sajtóságaikat legkitűnőbbben kivetítő

íróiból áll össze. Sorolhatnám, de felesleges. Tévúton jár az, aki a belső monológiát vetíti ki, „szöveget” ír, mert igazán semmit sem közöl. És a semmire vajon ki kíváncsi? A modell, amely szerint az élet csupán abból áll, hogy fizikailag létezőnk – nem csak az egyes embert, de egy népet is arra ítél, hogy erőtlenné váljon, s végső soron elveszen.

Sok-sok tapasztalattal tarsolyomban egy dologról megbizonyosodtam: az embert csakis a tudásszomj, a szellemi élet teszi gazdaggá, emeli ki a posványból. Ezért mondom: nagyon rosszat tesz az a szülő a gyermekével, aki ettől a lehetőségtől megfosztja. Sajnos, ez is jellemző a vajdasági magyarságra.

5. Meg kell teremteni annak a lehetőségét, hogy állandó és rendszeres eszmecsere folyjon. Még akkor is, ha nem hoz látványos vagy kézzelfogható eredményeket. Pl. havonta egyszer!

6.) Igen.

7.) Akár együttesen is, vagy ahogy lehetséges.

8) A valódi értékek felszínen tartása, támogatása, elismerése. Emellett helyi értelmiségi klubokat kellene lért hozni, ahol az aktuális vagy időtálló kérdéseket meg lehetne vitatni, eszmét lehetne cserélni folyamatosan, formások nélkül. Hiszen már beszélgetni sem tudunk!

Varga Zoltán

1.) Némileg módosítanám a kérdést. Mivel a magam esetében még az „Értelmiséginek tartom-e magam?” kérdés is indokolt lehet. Azon elterjedt előítélet tükrében legalábbis, amely szerint értelmiségi csakis egyetemet vagy legalább főiskolát végzett, azaz diplomás lehet, vagy ami ennél rosszabb, minden ilyen végzettségű személyt eleve értelmiséginek tekint. Vagyis az ilyenféle kategorizálásba nem illek bele, hiszen szűkebb-tágabb környezetemben ismert, hogy ehhez szükséges „papírokat” nem tudok felmutatni. De talán jobb, ha nem teszek úgy, mintha félreérteném a kérdést, mivel nyilvánvaló, hogy a körlevél kérdései arra

az ún. értelmiségi szerepre vonatkoznak, amely napjainkban mindinkább megkérdőjeleződni, ha ugyan nem fenyegetően eltűnni látszik. Arra az „írástudói” szerepre, amelynek tudvalevőleg lehetnek árulói is. Attól tartok, nem csupán Julien Benda egykoron nevezetes műve szerint, melynek szerzője később, immár szenilis tekintéllyé dermedve, maga is árulóként hat - legalábbis Faludy György Pokolbéli vig napjaim c. könyvének tálalásában. Vagyis, ha értelmiségi mivoltomat az „írástudóival” kell igazolnom, hát istenem, néhány könyvet mégiscsak írtam. Ahogyan írt mondjuk, Makszim Gorkij és Veres Péter is, függetlenül attól, hogy rájuk hivatkozni részemről szerénytelenségnek is látszhat. De talán igazolhat a kérdéseket tartalmazó körlevél szerzője is, azzal, hogy nekem is jónak látta feltenni őket.

2.) Nem szeretnék ismételt „mesterségemre” hivatkozni, ezért talán valami „odafigyelést” emlegetnék. „Kifelé”, környezetünkre irányuló éppúgy, mint „befelé” megnyilvánulót, önmagammal szembenit, önmagamtól számonkérőt, legalábbis szándékom szerint.

3.) Számomra kissé mintha bonyolult lenne a kérdés. Legalábbis bonyolultabb annál, mint azt megfogalmazója gondolta. Akár a „feladat”, s még inkább az „elvárás” némi ellenérzést kiváltó volta miatt is. Mert hogy ki „adja fel” a feladatot, kik miféle „elvárásainak” is igyekezzen az értelmiségi eleget tenni. Mások vagy önmaga által kitűzöttnek-e, kívülről sugalltnak, netán ráerőszakoltnak avagy belülről fakadónak-e, ha úgy tesz. Nem feltétlenül kárhoztatva mindent, ami kívülről jön, feltéve, hogy belül megfelelő fogadtatásra talál, mivel szerencsés esetben a kettő akár egybe is képes olvadni. Vagyis a kettőt nem is mindig könnyű megkülönböztetni egymástól.

De talán maradjunk továbbra is a kívülről érkezett mellett. Arra gondolva, hogy miféle külvilágról, milyen „elvárási fórumról” van is szó, melyikéről azon számtalan közösségi kategóriának, melyeknek napjaink embere általában, de az értelmiségi talán fokozottabb mértékben is részét képezi. Ilyen vagy olyan társadalomról-e, népről-e (értsük ezt akár szociális, akár etnikai értelemben), nemzetről, netán nemzetrészeiről, mint a magunk irigylésre méltónak aligha mondható esetében, „hazáról”-e, amelyet bizonyos külső elvárás-

sok szerint feltétlenül szeretnünk kellene, ám amit csak bizonyos feltételek mellett lehet szeretni. Esetleg egy bizonyos „kishazáról”, amelyet az „egésznél” inkább a magunkénak tudunk érezni, szülőföldünkről és így tovább, a patriotizmus fogalmát egészen a lokálpatriotizmusig szűkítve. Szándékosan hagyom utolsónak a „hatalmat”, azt tehát, ami a fentebb felsorolt kategóriák bármelyikét bármikor kész magának kisajátítani és a nevükben „elváró”-ként fellépni. Jószerével önműködően „sötét”-ként is megmutatkozva - itt, a Balkánon, Közép- és Kelet-Európában, mélységes, de jól ismert történelmi okok következtében. Ugyanezen okokból fakadóan önmagával szemben immunissá, ill. allergikussá téve az értelmiségit. Legyen bár szó az „igazi” értelmiségiről, vagy csupán arról, aki rá szeretne hasonlítani, s már csak ezért sem vállalja nyíltan a hatalom kiszolgáltatását, akkor sem, ha azt titokban szívesen tenné, teszi, s tette is az elmúlt évtizedekben, de valahogy a felszín alatt. Ha a mi vajdasági magyar irodalmunkat vesszük alapul, viszonylag kevés egyértelműen „rezsimhű” szerzőt és művet találunk, de azért a hatalom „kellő mértékben” ki volt szolgálva. Nem annyira egyesek fennhangon zengett dicsérete, mint inkább a „hallgatás összhangja” segítségével, bizonyos dolgok kimondásának elmaradása következtében. Más kérdés persze, hogy a „kimondó” művek a maguk idejében megjelenhettek volna-e, kétségtelen azonban hogy ilyen mű máig sem nagyon került elő az íróasztalfiókokból. Nemcsak nálunk, de úgy tudom, az anyaországban sem, s legkevésbé az ismert, „nagy”-nak mondott szerzők tolla alól. Ez azonban többé-kevésbé mintha tágabb értelemben vett égtájunk más nyelvterületeire is vonatkozna. Ahol viszont kivételről beszélhetünk, hát ott többnyire nem a szabadságot és a demokráciát számonkérő, hanem a nagynemzeti nacionalizmus pozíciói felől „rezsimhűtlen” művekkel volt baj - annyira, hogy miattuk, a megfelelő bünbakarány igénye miatt a mindenképpen szorító kisebbségi problémáknak sem lehetett hangot adni. Ami aztán sokakban ennek belső igényét is elsorvasztotta.

De hát a magyarázat tudvalevőleg nem mentség. Ezért tetszik úgy, hogy nincs különösebb okunk büszkének lenni.

4.) Azt hiszem, a válasz már az előbbi kérdésre adott feleletből kicsendül: természetesen

vannak! Sőt az értelmiségi szerep lényegét mégiscsak ezek képezik. Ama bizonyos változatát is tehát, amely az elmúlt néhány évszázad során elsősorban Európa történelmében vonult végig, ám ezáltal a világtörténelem egészének alakulását is döntően meghatározta. Annak a folyamatnak a mozgatóerejeként, melyet emberi haladásnak szokás nevezni, s amelynek félresiklása miatt sokan magát ezt a szerepet is idejétműltnak tekintik. Éppen amiért homályt oszlatón az Ész, a Ráció érvényesülését segítette elő. Éppen napjainkban vált nyilvánvalóvá, hogy illúzió volt ezt egyetemes gyógyírnek tekinteni. Ennek felismerése teszi láthatóvá azt a választóvonalat is, ami értelmiségi és nem értelmiségi között húzódik. Legalábbis, ha az értelmiségit fokozottan racionális gondolkodású emberként fogjuk fel, az inkább mitikusán gondolkodó nem értelmiséggel szemben. Nem mintha nem léteznének irracionálisán gondolkodó értelmiségiek is, vagy éppen mítoszalkotók. Ámde a perdöntő mintha mégis az lenne itt, hogy az értelmiségi, akár igaza van, akár téved, személyesen, hitelesen éli, tapasztalja, szenved meg tulajdon gondolatait, míg a nem értelmiségi másokét hiszi vagy veti el. aszerint, hogy mennyire tetszenek neki, felelnek meg érdekeinek, ízlésének vagy reményeinek. Pro vagy contra, de mindenképpen érzelmi alapon viszonyul hozzájuk, választ közöttük. Meg persze tekintélyalapon is, hiszen ha elfogadja őket, „követőjük” lesz - rendszerint valamilyen értelmiségi személy vagy csoport követője is egyben, ill. olyanná, aki vagy amely nem feltétlenül az értelmiséget, de mindenképpen az értelmet testesíti meg a szemében. Azt az intellektuális és tudásbeli többletet, amivel ő nem rendelkezik, és aminek hiányát, azzal, hogy követővé vált, el is fogadja. Ez a tekintélyalapon való követés persze azt is jelenti, hogy a nem értelmiségi akkor is illúziók áldozata lesz, ha reményei „véletlenül” (s többnyire átmenetileg) mégis beteljesülnek. Nem mintha a „tekintély csapdája” nem fenyegetné magát az értelmiségit is, követői révén legfőképpen az, hogy maga lesz tekintéllyé, „vezérré”, s ezáltal értelmiségi mivoltát veszíti el, kiesik szerepéből, politikussá degradálódik. Léven az igazi, „klasszikus” értelmiségi szerep alapvetően tekintélyellenes, s így sokkal közelebb áll a tagadás-hoz, a kételyhez, mint a tisztelethez és a hithez, több joggal mondható hát „rombolónak”, mint

„építőnek”, többnyire gyorsabban és sikeresebben bontva le a régit, mint hozva létre az újat, sőt mintha az egész „haladásfolyamatra” is ez lenne a jellemző, a korábbi, olyan-amilyen, de „adott” társadalom ideológiai kötőanyagának kilúgozása, összetartó erejének megszüntetése. Nézőponttól függően vágva neki a kapaszkodónak, vagy indulva el a lejtőn, elméletileg az Utópia, gyakorlatilag a forradalom felé haladva. Először a francia, majd az orosz felé, először a centrumban, majd a periférián torkollva rémuralomba, itt a guillotinet, ott a Gulágot eredményezve. Ami az utóbbit, azaz a bolsevizmust illeti, egy mindenképpen értelmiségi eredetű roppant elméleti konstrukciókomplexum hasznavehetetlenségének bebizonyosodását, a marxi-lenini puding ehetetlenségét végeredményben. Nem mintha a gázkamrák említetlenül maradhatnának, csakhát a fasizmus címszó alatt elkönyvelt szindróma, bár megvannak a maga akart-akaratlan értelmiségi előkészítői, védelmezői és kiszolgálói, eleve a mitikus gondolkodás sokszor obskúrus és irracionális anyagából merít, abból, ami ellen a felvilágosodás harcot indít, s így közvetetebben tekinthető csak értelmiségi bűnnek. Arra is figyelmeztetve, hogy ez a készlet tömeges használatra eleve alkalmasabb, ill. hogy a racionális csupán akkor lesz a nem értelmiségi számára befogadhatóvá, ha hozzá igazodva leegyszerűsödik, maga is mítosszá válik. És még jó, ha nem szándékosan ilyenné átgúrt, ha csupán használat közben válik önmaga ellentétévé.

Úgyhogy a „hagyományos” értelmiségi szerep mégiscsak e ponton lesz kérdésessé. Az Utópia végleges ellehetetlenülésénél, a bolsevizmusba zuhanásnál. Ami a „haladásfogalom” lejáródását is jelenti egyben, s az Észbe, a Rációba vetett bizalom megcsappanását. A hitetlenségbe vetett hitét, ha úgy tetszik, ide értve magát a „hitetlent” is, mert hát az értelmiségi alkatú személyiségnek (léven az értelmiségi lét alkat, s nyilván gének kérdése is), úgy mint magának a Rációnak is, mégiscsak több köze van a kételkedéshez, semmint a hithez. Még ha fel is merülhet itt, hogy az értelmiséginek ez a bizonyos „felvilágosító” és egyben tekintélyromboló, bálványdöntő szerepe mindössze négy-öt évszázadra visszanyúlóan tekinthető jellemzőnek. Vagy hogy én épp ezért gondolok itt inkább a vallásos hit lebontóira, mint

építőire - ha nem úgy állna a helyzet, hogy minden vallásalapító vagy reformátor, minden olyan egyházatya, akinek szava-tolla nyomán később máglyák védte dogmák születtek, voltaképpen racionális rákérdezéssel kezdte, valami mást, korábban érvényeset és szentet kétségbe vonva. Első lépését tehát a tagadás felé téve meg, vagy éppen rettegve a kételytől, a tagadás kísértésétől. Ahogyan Aquinói Szent Tamás gyűjti egybe bizonyítékait Isten létezésének, azt igyekezve észérvekkel körülbástyázni, amiben, akkor már több mint egy évezrede „egyszerűen” csak hinnie kellett volna; Rációval védekezve a Ráció ellenében, s amennyiben erre következtetni Umberto Eco nyomán hajlamosak lehetünk, az önnönmagával szembeni védekezésbe alkalmasint beleroppantva. Abba, amire neki volt elsősorban szüksége.

Talán mégis van valami igazság abban, hogy a „vegytiszta értelmiségit” (aki melleleg nem létezik) inkább az ateista jelenti, semmint az istenhívő. Ami némileg akár riasztónak is tűnhet. Éppen mert nem annyira az a kérdés itt, mennyire magának az értelmiséginek van szüksége Istenre és a hitbeli dolgokra általában, hanem hogy mennyire érvényes ez a megállapítás a nem értelmiségiekre vonatkoztatva. Mert hát ők vannak többen, ők alkotják a „népet”, a „társadalmat” stb., azt a bizonyos egészet, amelyen a hitvesztés „elvonási tünetei” megmutatkoznak. Mindenekelőtt morális vonatkozásban, mivel az értelmiséginek ahhoz, hogy etikus lehessen, nincs feltétlenül szüksége az erkölcsi értékek nem evilági eredetének mítoszára, racionálisan, „belegondolva” is lehet tisztességes, míg ugyanez a nem értelmiségi esetében sokkal inkább kérdéses lehet. Nem feltétlenül a túlvilági büntetés elrettentő hatására gondolok itt különben, hanem mert a normák beidegződése, az értékek rögzülése kezdetben mindenkinél irracionálisán, tekintélyalapon történik, éppen csak az értelmiségi ebből úgy „növi ki magát”, hogy kialakítja a maga autonóm értékrendjét, a nem értelmiségi viszont úgy, hogy azt teszi, amit „a többiek” tesznek. „Társaira” figyelve, akik között lehet ugyan értelmiségi is, példaként inkább félreérthető, mint érthető a számára. Valójában azonban az értelmiségi hatása sokkal áttételesebb, személytelenebb, voltaképpen az egész hatását jelenti az egészre. Amiért a „felvilágosítói szerepkör” rengeteg tévképzet, hiedelem, „előíté-

let” eltűnéséhez vezetett, a civilizáció fejlődése, az urbánus életforma és a fogyasztói társadalom kialakulása számos érték pusztulását is magával hozta, és hát ez a fajta leépülés okozatilag miért is ne volna visszavezethető az „értelmi szerző”-re, az értelmiségre. Hogy szándék szerint is-e, az itt most aligha fontos, talán még a pokolba vezető utakat kikövező jószándékról is fölösleges beszélni. Nem csupán az istenképzetre gondolok, hanem tágabb értelemben véve olyanféle értékekre, s azok pusztulására is, amelyeknek közösségfenntartó ereje akkor sem tagadható, ha a végpontig elmenő racionális elemzéssel szemben nem bizonyulnak ellenállónak. Nem, mivel nem igazán észérvek függvényei, inkább érzelmekhez kapcsolódnak, hithez kötődnek.

Úgyhogy éppen a hagyományosnak mondott, de valójában viszonylag újabb keletű, „kétegyközpontú” értelmiségi szerep kapcsán merülhetnek fel kételyeink most.

Felvetődik a kérdés, nem kellene-e az értelmiségi másik, inkább fenntartó és megőrző szerepének előtérbe kerülnie ma inkább, hiszen az értelmiséginek ilyen szerepe is volt mindig, s van napjainkban is. És amely szerep alkalmasint „globális”, összemberi szempontból is fontos lehet, ám még inkább ilyennek látszik „partikuláris” értelemben, legfőképpen a hovatartozás-tudattal, a magunk esetében mindenekelőtt a nemzeti-nemzetiségi identitással összefüggésben. Azzal, ami az értelmiségiben is érzelmileg feltételezett, hasonlóan a szerelemhez, amit erőltetni nem lehet, következésképpen a „racionális rákérdezésre” való készség is ettől függ tulajdonképpen. Vagyis aki, mondjuk, a „Feltétlenül magyarnak kell-e nekem lennem?” kérdést felteszi, annál az érzelmi szálak már nyilván nem túl szorosak, ám ettől a kérdésfeltevés még racionális, logikus, végső fokon pedig szíve joga is feltevőjének. Ám ha valaki, mindenekelőtt nyelvileg és kulturálisan, „magyarul értelmiségi”, az, még ha így is teszi fel a kérdést, nem igazán valószínű, hogy azt a választ is adja rá, amit az a válasz kimondása nélkül magában rejt. Éppen mert többet ismer abból, amiből több mindent szerethet is, és így magyar voltához is erősebben kötődik, összetettebb módon és értékorientáltabban is egyúttal. Miközben a nem értelmiségi ugyanezt a racionális kérdést hajlamos lehet a legközvetlenebb és leglaposabb érde-

kekkel összekapcsolni. Gyakran nem annyira saját, mint gyermekei érdekeivel, úgy véelve, hogy amit ő szeret, gyermekeinek inkább csak kárára válik. Amire az értelmiségi válasza már nem bizonyos, hogy racionális lesz, vagy hogy a nem értelmiségi is annak fogja találni. Amellett, hogy többé-kevésbé maga az értelmiségi is tisztában van azzal, hogy érvelése, amikor nem értelmiségi nemzettársát vagy nemzetiségi sorstársát identitása megőrzésére buzdítaná, megmaradásra és helyben maradásra venné rá, sokkal inkább mondható érzelmi, semmint értelmi természetűnek. Annak megfelelően, hogy ez a lényegében konzervatív érték- és identitásmegőrző szerep, szükségképpen hagyományörző, hagyományápoló, netán hagyomány-felelevenítő feladat is egyúttal, márpedig a hagyományokhoz való ragaszkodásnak a szokások tiszteletéhez, a megszokáshoz inkább köze van, mint azok bíráló szemügyre vételéhez, szükségképpen a mitikus gondolkodásmód fenntartására is irányul, ilyen jellegű törekvéseket is magában hordoz. Nem csak a „hagyományosan hagyományromboló” értelmiségi szereppel ellentétes tehát, de az értelmiségi alkattal, a kreatív ember hajlamaival sem egyeztethető össze könnyen. Amiért is nem biztos, hogy képes lehet ilyen feladatnak eleget tenni, hiszen könnyen azt a bizonyos mítoszrombolót és bálványdöntőgetőt érezheti az „igazinak”, akkor is, ha gyakorlatilag, „ideológiai távlatok” híján útként nem bizonyul járhatónak - hiszen ettől még izgalmasabbnak tűnhet, „vagányosabbnak”, hiúságot kielégítőbben szerepjátsszónak. Szemben azzal, hogy érezheti úgy is, hogy épp közössége fennmaradása érdekében kell bizonyos „önkéntes öncenzúrát” vállalnia, mit sem törődve azzal, vagy éppen megfélelve arról, hogy a nem kimondás már csak azért sem használ, mert az általa gondolkodást helyette mások úgyis kimondják. Nem mintha nem vehetné tisztességesebbnek, ha ő a maga részéről „veszélyesnek” érzett gondolatait inkább magának tartja meg, legyen a kimondás a „mások bűne” inkább, lelkük rajta, viseljék csak ők a felelősséget. Ami a maga nemében tűnhet akár az önfegyelem szép példájának is, az önmegtagadás hősiességének vállalásának. Olyanféle „lelkigyakorlatnak”, ami idővel „belül” is átbillenti a mérleget a mitikus, netán a „misztikus” gondolkodásba. Hogy valóban ilyennek érezzük-e, vagy inkább

merő öncsonkításnak, ismét csak szempont kérdése.

Ahogy ilyen annak megítélése is, hogy napjainkban, ezredfordulónkhoz érkezve, miképpen is kell az értelmiségi szerepét, feladatát újragondolni. Esetleg még itt alkatának mondott adottságait is másfelől megközelíteni, másképp meghatározni.

5.) Szívesen mondanám, hogy látom, ámbár egy ilyen összejövétel mindig azzal a veszéllyel jár, hogy az összejöttek mintegy összeadva bölcsességüket, magukat fokozottabban érzik értelmiséginek, azaz magukat igen jól, eszmékben gazdagodva, épp csak ez azoknak, akiknek érdekében összejöttek, mit sem használ. Ezért helyezem a „meghatározott témára” én is a hangsúlyt. Ám hogy ez mi is lehetne?... Nos, ötletszerűen vetném fel csupán, hogy szó lehetne pl. a „lokális” és a „globális”, a „nemzeti” („nemzeti kisebbségi”) egyensúlyáról, pontosabban arról, hogy mi is az, ami egy szűkebb közösségi kategória értékeiből átmentendő és átmenthető a nagyobbba, tekintve hogy a globalizálódás feltartóztathatatlan folyamat, amiből kimaradni nem lehet, miközben mi, kis nemzetek, kis nemzetek töredékeinek fiai, minél több sajátos vonást szeretnénk megőrizni magunkból, ezzel összefüggésben szó eshetne akár a „gettósodásról, állítólagos erre irányuló szándékunkról, arról, amivel – ki tudja hanyadszor már – újra vádolnak minket. Olyanok, akik teljes sikerrel gettósítottak egy egész országot.

Nem mintha ez a téma új lenne, vagy éppen a legaktuálisabb mindenek között. Ámde melyik volna az? Úgyhogy ezért vagyok némileg szkeptikus annak kapcsán, hogy a jelenlegi körülmények közt használhat-e egyáltalán valamit különböző témák ilyen „elméleti” megtárgyalása.

Hiszen ma inkább a „cselekvés óráit” éljük, helyesebben kellene élnünk. Vagyis igazán időszerrűnek az mondható, ami már tisztázottnak számít, aminek kapcsán legalább sejlik valamilyen megoldás. Valami, ami „illetőségi körünkben” már kikerült, s többé semmivel sem járul jobban ránk, mint másokra.

6.) Ha úgy érezném, hogy hasznunkra válik, szíves örömet. Csak éppen a „mozgalom” szót nem érzem igazán szerencsésnek. Mert mintha te lennénk mozgalmakkal, ide érte pártjainkat is,

sőt olyan elvetélt kezdeményezésekkel, amelyek sehogyan sem akarnak mozgalmá is válni.

7.) Bármelyik szervezet megfelel az említettek közül, ha képes szervezni és van mit szervezni. Ahogyan „más”, itt nem említett szervezet is megfelelhet, ha „más”-on nem újat értünk. „Szervező szervezetekkel” bőségesen el vagyunk látva.

8.) Nem nagyon látom célját. Bár az is lehet, hogy csupán én vagyok híján bármiféle ötletnek. Eltekintve attól, hogy megítélésem szerint értelmiségünk aktivizálása érdekében történt már néhány kísérlet. Aki tehát szükségét érezte valamilyen aktivizálódásnak, épp elég lehetősége volt már megtenni. Feltéve, hogy nem volt olyan érzése, hogy légüres térben aktivizálódik, ami nem mondható éppen szívderítőnek...

LÁZÁR ANNA

Kedves Gubás Jenő!

A körlevél első három pontjában feltett kérdések megválaszolása nagy fejtörést okozott, mert egy szóróványtelepülésen élő, és mindennapi gondokkal küzdő tanár itt már olyan szinten van, hogy az Értelmező szótárban próbál választ találni az értelmiségi szó magyarázatára.

Olyan elvárásoknak és feladatoknak tudok csak megfelelni, amelyek a magyar ajkú kisdíjakot /a nagyobbakat is/ becsületre, szeretetre, emberségre akarják nevelni. Itt, ahova évek során csak néha jut el egy jó könyv, mert számomra az olvasás életem, nagyon nehéz értelmiségi emberről beszélni.

Azt hiszem, hogy értelmiségnevelő szempontból lenne értelme egy eszmecsere nek. Én is szívesen részt vennék benne, hogy bővebben kifejtthessem sivatár, sanyarú „értelmiségemet”.

Maradok tisztelettel:
Lázár Anna,
általános iskolai tanár

DR. HORVÁTH MÁTYÁS

Gombos /Bogojevo/, 1931. február 8.

Iskolai végzettség:

algimnázium /Újvidék, Zombor/ 1948.

tanítóképző /Szabadka/ 1952.

tanárképző főiskola, magyar-szerb szak 1961.

egyetem, magyar szak 1963.

specializáció: anyanyelvi nevelés nyelvtörténet ELTE, Budapest, 1965-66.

a neveléstudomány doktora, Szeged, JATE, 1971. a filológia doktora, Újvidék, 1978.

Pályakép: 1953-1961: tanító

1961-62: ált. isk. tanár

1962-1974: tanügyi tanácsos

1974-1994: egyetemi rendes tanár

Bibliográfia: 30 megjelent tankönyv, kézikönyv, szakkönyv; több mint 300 újságcikk, tanulmány magyar, szerb, angol, török nyelven /ebben az évben is eddig 14 publikáció/

1.) Az ankét elvárásaitól függetlenül feltüntettem a személyemmel kapcsolatos legfontosabb adatokat annak érzékeltetésére, hogy műveltségem, majd fél évszázados tevékenységem a nevelési szféra minden szakaszában /az óvodától az egyetemig/ folyt és folyik. Az értelmiségi létet azonban nem csupán az alapműveltség tartozékának tekintem, hanem abból természetes módon adódóan az állandó önművelés, kutatómunka és alkotó tevékenység megvalósulásában látom.

2.) Alaptevékenységemből, az anyanyelvi nevelésből származtatom azt a törekvésemet, hogy minden nevelési fokozaton a délvidéki gyermekek és ifjúság ezreit, tízezreit igyekeztem és igyekszem erősíteni nemzeti és nyelvi öntudatában. Ezért foglalkoztam és foglalkozom zömmel tankönyvírással! Jelenlegi tanterveink szerint is 3 olvasókönyvemet használják az általános iskolákban /2., 4. és 5. osztály/, s a polgárháború előtt Horvátországban 2 olvasókönyvem volt használatban /2. és 4. oszt./.

Nem titkolt célom, hogy a magyar irodalom tartós értékeinek népszerűsítésével az anyanyelv megtartásához és fejlesztéséhez járuljak hozzá minél szélesebb társadalmi körben.

32 éves tanácsosi és egyetemi tanári munkámban is a fenti cél vezérelt: szakmailag művelt pedagógusok révén hatékonyabban ellenállhatunk az asszimilációs törekvéseknek. Nézetem szerint a nemzeti minoritástudat azokban az egyéneknél alakul ki, akik

előtt ismeretlenek nemzeti értékeink és történelmünk. A jól képzett, öntudatos magyar pedagógus viszont sokat tehet azért, hogy a kisebbségi érzés ne alakuljon ki a fiatalságban.

3.) Mind lakóhelyemen, Királyhalmán, mind városomban, Szabadkán igyekeztem és igyekszem jelen lenni a közéletben. Ugyanis azt tartom, hogy mivel műveltebb vagyok környezetemnél, többet kell adnom magyarságomért.

4.) Előző válaszból következik egész magatartásom: magyar értemiségiként nem határolhatom el magam sem szűkebb környezetem parasztságának, sem a város munkás- és középosztályának problémáitól. Mély meggyőződéselem, hogy a kisebbségi sorban függetlenül az értelmiségi foglalkozástól – és a helyes magatartás. Senki sem élhet saját maga alkotta elefántcsonttornyában!

5.) Csak ennek látom értelmét! Hiányolom, hogy meghatározott kérdésekről nem folytatunk dialógust. Ezeket a vitafórumokon azonban teljesen demokratikus légkörnek kellene uralkodnia. Ennek hiánya jelenleg a délvidéki magyar pártok közötti marakodásban csúcsozódik ki. De a vezető párt, a VMSZ sem igyekszik szakembereket meghallgatni /egy-egy/ lényegbevágó kérdéssel kapcsolatban, csak fórummunkát folytat, és nehezen viseli a más véleményt vallók nézeteit. Pl. az ősszel meghirdetett tantervreformmal kapcsolatban miért nem szerveztek ilyen eszmecseréket? Ki képviselje iskolai oktatásunk új tartalmait, ha képviselőink között nincs egy pedagógus sem? Éppen ezért helytálló lenne külön-külön megvitatni az anyanyelv, a zene, képzőművészet, történelem, földrajz új tantervi elemeit, és javaslatokat beterjeszteni. Vagy éppen a szabadkai magyar pedagógusképző kar kérdését is ilyen fórum elé vinném. Ehelyett azonban azt kell tapasztalnom, hogy a civil szervezetek önkormányzati szervei sem működnek, nemhogy dialógust folytatnának. Kollektív vezetés helyett hivatalnokok dolgoznak ezekben a szervezetekben!

6.) Igen, minden olyan értelmiségi megmozdulásban, amely nem pártosságon alapszik, vagy nem az anyaország adott szervezetének mesterkélt határon túli ágazata.

7.) Sok civil szervezetünk van, egy azonban bizonyos: bármelyik tesz lépéseket, hogy értelmiségi találkozókat szervezzen, ellenlábasát ortvámadásnak venné, és mindent megtenne, hogy elszabotálja. Talán az

új Ideiglenes Nemzeti Tanács lehetne a szervező. Így beindíthatná tevékenységét, kialakult álláspontokhoz jutna olyan vitális kérdésekben, amelyekről érdemben csak a törvényhozó testületek dönthetnek.

8.) Nem.

A felsorolt szervezetek mind vállalhatnák a szervező, kezdeményező szerepet, ha szeretnék kilépni betokosodott, tehetetlen állapotukból. Szerintem jelenleg nem a szervezési forma hiányzik, hanem a nyitottság az idült vagy aktuális társadalmi problémák észlelésére/ és a kezdeményező készség. Ennek a tehetetlenségnek a következménye lett egy fásult, rezignált magatartás. Minden pozitív kezdeményezés felrúná ezt a réteget, és érdeklődése, szakismerete arányában képes lenne részt venni a nézetek egyeztetésében és a problémák gyakorlati megoldásában. Különös gondot fordítanék az ifjabb generációk biztatására, bevonására a vitákba, mert bármely összejövetele az ősz fejek dominálnak!

FODOR ISTVÁN

Tisztelt Gubás úr!

A feltett kérdéseken még sohasem gondolkodtam, de most igen gyakran foglalkoztattak, nem hagytak nyugodni, igazán mégsem tudom megválaszolni őket. Az Ön iránti tiszteletből, mégis papírra vetem a következő gondolatokat.

Mélyen vallásos családi nevelésben részesültem. Húsz éves koromtól két évtizeden át tagja voltam a sokféle nevet viselő kommunista pártnak (egyáltalán nem dicsekvésként írom ide), de nem is tagadom, mint ahogyan azt sokan teszik manapság. Néhány évig tartó iskolaigazgatói ténykedésemet valószínűleg kevésbé ismeri, a zentai Történelmi Levéltárban eltöltött 16 évem és a mellette vállalt közéleti szereplésem már közzismertebb. Semmit sem csinálnék másképpen, mint ahogyan azt eddig tettem.

Az Ön által megfogalmazott és a vajdasági magyarság javát célzó általános elvekkel egyetértek, de a megvalósítást szolgáló „technikák” esetenként gondolkodóba ejtet-

tek. Az értelmiség egy „jászolba” való tere-
lését, (esetleg szebben) egy cél érdekében
való homogenizálása békésen lehetetlen,
erőszakkal meg értelmetlen, esetenként ká-
ros. Kevesebbet kellene foglalkozni a kom-
munistákkal, liberálisokkal, többet inkább a
kibontakozás feltételeinek megteremtésével
azok számára, akik őszintén akarják a ma-
gyarság itt- és megmaradását. Az alapcé-
lokból nem lehet engedni, de a „megtérő”, se-
gíteni szándékozó báránykákat sem kell rö-
vid úton kiakolbólítani.

*Ha az Ön értékrendje szerint nem egé-
szen makulátnak múltam ellenére is úgy gon-
dolja, hogy hozzá tudok járulni közös céljaink
eléréséhez, akkor szívesen állok rendelkezé-
sére bármelyik egyesület keretében, a szak-
mailag hozzám is közelálló projektumok
megvalósításában.*

Tisztelettel: Fodor István

SZLOBODA JÁNOS

1.) Hogy valaki magát értelmiséginek tekinthes-
se, ahhoz három alapfeltételnek kell megfelelnie:
legyen bizonyos szintű képzettsége, általános művel-
tsége és a közügyek iránti érdeklődése. A három köve-
telmény közül a második a legfontosabb, mert a mű-
veltség iskolázottság híján önképzéssel is megszerez-
hető (autodidakták), a közügyek iránti érdektelenség
pedig felfogható arisztokratikus elefántcsonttoronyba
való húzódásként is, ami mellett is lehet valaki kulturá-
lis szükségletekkel rendelkező, igényes egyéniség. Ál-
talanos műveltség nélkül viszont csak felsőiskolai ké-
pesítésű szakbarbárról vagy műveletlen politikusról be-
szélhetünk. (Sajátságos dolog, hogy míg a műszaki ér-
telmiségtől általában elvárják a humánműveltséget, a
humánértelmiség a reáltudományok (természettudo-
mányok) ismeretével gyakran nem rendelkezik. Véle-
ményem szerint, ha egy orvosnak, mérnöknek illik is-
mernie pl. a mitológia, a bölcsészet, a művészetek fo-
galmait, akkor egy irodalmártól, jogásztól, művésztől is
elvárható, hogy konyítson valamit a genetikához, az
etológiához, a kibernetikához, az elektronikához stb.)
Amennyire bárki is szerénytelenség és önhietség nélkül

megítélheti önmagát, úgy vélem, hogy a fentebb felsor-
olt három követelmény mindegyikének többé-kevésbé
eleget teszek.

2.) Azt hiszem, Teller Ede mondta egy rádióinter-
jú alkalmával: „A zseni az az ember, aki mindenről tud
valamit, és egy valamiről tud mindent.” Noha magamról
egyiket sem állíthatom, de mindenesetre arra törek-
szem, hogy a (szűkös) lehetőségekhez képest minél in-
kább megközelítsem ezt az ideált – bár annak tudatá-
ban, hogy elérni sohasem fogom. Ez a permanens ön-
képzés és önművelés tehát értelmiségi voltom passzív,
befogadó oldala, a másik, aktív oldal pedig az a törek-
vés, hogy összegyűjtött tudásomat, ismereteimet má-
soknak – írásban vagy szóban-átadjam. Ennek sajnos
vannak szubjektív és objektív akadályai: elsősorban a
publikálás lehetőségének korlátozott volta, ami egy-
részt gazdasági okokra (pénzhiány), másrészt a könyv-
és lapkiadók politikai pártoktól való függésére vezethet-
ő vissza. Ennek ellenére igyekszem módot találni arra,
hogy szerény képességeimet legalább az említett szű-
kös lehetőségek határain belül kamatoztassam.

3. Igyekszem hasznára lenni környezetemnek
azáltal, hogy nyugdíjas létemre a szakterületem (ma-
gyar nyelv és irodalom) körébe vágó bármilyen igény-
nek megpróbálok eleget tenni helyesírási tanácsadá-
stól előadások tartásán át kéziratok, kiadványok nyelvi
gondozásáig, szerkesztéséig. Nálam hivatottabbak hi-
ányában még a helytörténeti kutatómunkába is kényte-
len vagyok helyyel-közzel „belekontárkodni”, mivel véle-
ményem szerint a nemzeti identitástudat (önazonos-
ságismeret) lényeges eleme a szülőhely iránti szeretet,
a hozzá való kötődés, s ezért a közelmúltban megjelent
helyi kismonográfiákat (néhányuk Zentán, a helybeli
Dudás Gyula Múzeum- és Levéltárbarátok Körének ki-
adásában igen, hasznosaknak tartom.

4. Petőfinél szebben és jobban ezt azóta sem fo-
galmazta meg senki: „Előre hát mind, aki költő / A nép-
pel tűzön-vízen át!” Persze, a hamis prófétákról írt sorai
is érvényesek a csak a saját karrierjük építgetésével
foglalatostkodó mai értelmiségiekre.

5. Én értelmét látom annak is, ha valahol „négy-
öt magyar összehajol”, mert egy ilyen beszélgetés is
termékenyítően hathat; ennek során is születhetnek jó
ötletek, melyeket valaki majd érdemesnek talál a meg-
valósításra. Azt se kell bánnunk, ha ebből az „ötletgaz-
dának” nem lesz előnye, mert a „felhasználó” önmagá-

nak kovácsol belőle tőkét: a fő az, hogy a magyarság (határon innen és/ vagy túl) hasznát lássa.

6. Egyértelműen, ha arra meghívást kapok.

7. Egy pártbefolyástól független szervezet szervezésében, ennek híján azonban a felsoroltak közül bármelyik megfelel (leginkább az MTT).

8. Egy olyan politikai és társadalomtudományi folyóirat kiadását, amelyben mindenki szabadon elmondhatná a véleményét az időszerű kérdésekről anélkül, hogy azt egyes pártvezetők befolyásolni tudnák.

BALLA LAJOS-LACI

1.) Nem tekintem magam értelmiséginek, mégpedig több okból kifolyólag. Nagy valószínűséggel nem tudok azonosulni e fogalom a közvélemény által általánosan elfogadott értelmezésével. Önmagamát úgy határozom meg: gondolkodni képes ember, akinek a végzettsége alapján oktatással illetve neveléssel kellene foglalkoznia, de mivel az adott objektív és szubjektív körülmények ezt meggátolták, így rákényszerült arra, hogy a szellemi munka más területeivel kösse le magát.

2.) Az első kérdésre adott feleletem alapján erre nem is kellene válaszolnom. Helyette inkább arra szeretnék rávilágítani, hogy az általam kifejtett tevékenységet milyen indítatásból végzem. Mivel jelenleg főállásban politikusként kellene tevékenykednem, azonban különböző társadalmi, rendszerbeli, sőt közösségi – és itt a vajdasági magyar nemzeti közösségre gondolok – okok miatt ezt nem tehetem, ezért publicisztikával, kiadványszerkesztéssel stb., ún. szellemi munkával foglalkozom; azaz akár úgy is fogalmazhatok: tengeklengek. Bármihez hozzáfogok, abban egy általam és bennem megfogalmazott erkölcsi értékrend – nevezük ezt néhai barátom, Keszég Károly szavai szerint erkölcsi tartásnak – szerint tevékenykedem, abból kiindulva, hogy egyedül a személyes példa képez értéket bármilyen, az egyén és közösség számára létfontosságú kérdésben.

3.) Az előző kérdésre adott válasz alapján látható, hogy a kérdésfeltevővel ellentétben más-

ként viszonyulok a liberalizmushoz. Nem tudom elfogadni a fekete-fehér, igen-nem kizárólagosságot, szerintem léteznek árnyalatok is, tehát csúnyán fogalmazva: „a harmadik út meglétére esküszöm”, azaz a nemzeti liberalizmus híve vagyok. Mivel tagadom az eleve elrendeltettséget, a küldetéstudatot (karizmát), így abból indulok ki, hogy minden egyénnek megadatott minden kérdésben a választás szabadsága. A nemzethez, a kultúrához való tartozás esetében ez a szabadság a szülői választással korlátozott. Az egyénnek, ha a választása alapján közösséghez tartozónak vallja magát, akkor az adott közösség elvárásainak, a közösség által megfogalmazott feladatoknak személyes példa mutatásával kellene megfelelnie. Abban az esetben, ha a közösség képtelen megfogalmazni elvárásait, céljait, illetve feladatait, akkor az egyén számára irányadó kell hogy legyen az egyszerű, a mindennapi emberek akár ösztönyszerű reagálása a közösség számára mérföldkövet jelentő fontos kérdésekben.

4.) Mivel nem vallom magam értelmiséginek, így csak arra tudok választ adni, hogy én mint szellemi munkával foglalkozó hogyan állok e kérdéshez. Azáltal, hogy a vajdasági magyar nemzeti közösség tagjának tartom magamat, kötelezettségemnek tekintem e közösség önazonosságát és a sajátomét meghatározó tevékenységek gyakorlását, megőrzését, sőt fejlesztését is.

5.) Igen, minden olyan eszmecserének, amely egy adott közösség jelenének, illetve jövőjének meghatározására hivatott, van értelme. Mindez azonban csak akkor lesz eredményes, ha nem egyszeri, hanem folyamatos; továbbá, ha nem kirakatszerepre kárhoztatott. Akkor tartom az ilyen vagy hasonló megbeszéléseket eredményeseknek, illetve jelentőseknek, ha azon a résztvevők szabad akaratukból vannak jelen, a megbeszélteket, a közösen – konszenzussal – elfogadott egyetértési minimumot pedig saját további ténykedésük meghatározójaként fogadják el.

6.) Abban az esetben, ha az értelmiség mozgalomként fogalmazza meg önmagát, nem. Az eszmecserében résztvevők ha szellemi műhelyként tekintenének a beinduló tanácskozássorozatra, akkor igen.

7.) Mivel szerintem ennek egy folyamatnak kellene lennie, így nincs jelentősége, hogy ki indítsa el az eszmecsere-sorozatot. Az első ilyen összejövétel alapján a vajdasági magyar nemzeti közösség azon tagjai, akik hajlandók ebben az irányban tevékenykedni, önálló szervezatként – ha szükséges, akkor bejegyzett, ha úgy ítélik meg, hogy ez tárgyaltan, akkor akár „illegális asztaltársaságként” – kellene, hogy megfogalmazzák magukat, ezáltal elkerülendő az elmúlt években már tapasztalt „rátelepedés”, fékezés, bábáskodás stb. gyakorlatát.

8.) Igen, mégpedig, a jelenlegi csúcstechnológia alkalmazását egyes kérdések megtárgyalásában. Az internet, az e-mail használata immár nélkülözhetetlen a gyors és hatékony kapcsolattartásban, emellett ezek segítségével szavatolhatjuk a teljes nyitottságot a világban élő a Vajdaságból és máshonnan elszármazott hasonló gondolkodású nemzetársainkkal szemben. Mindez ugyanis kiegészítené az előző pontban leírt eszmecsere-sorozatot, mivel mindazok, akik nem tudnak jelen lenni, de hajlandók mégis részt venni e nemes munkában, drótposta segítségével tudnák biztosítani a szellemi életünkben való permanens jelenlétet.

VAJDA GÁBOR

1.) Szerintem azért vagyok értelmiségi, mert felelősnek érzem magam azért a kultúráért, amelybe beleszülettem. Jól tudom, hogy mindenkit elsősorban önmaga és családja anyagi és társadalmi érvényesülése érdekel. Bevallom: ez az én esetemben is így van. Minthogy azonban megrögzött értelmiségi vagyok, magától értetődő számomra saját egyéni és társadalmi érvényesülésemnek és mások boldogulásának elválaszthatlansága. A gyerekeim és unokáim ugyanis csupán olyan emberek között érezhetik jól magukat, akik szintén elégedettek a körülményeikkel, önmegvalósítási lehetőségeikkel. Ez tehát azt jelenti, hogy amikor mi ma önkéntes közszolgálatunk, egyéni érdekeinken túlmutató idealizmusunk alapján valljuk magunkat, értelmiségieknek, akkor pusztán az önzésnek a lehető legértelmesebb, legnemesebb formáját választottuk.

2.) Értelmiségi mivoltom legnyomatékosabban a cikkeimben és tanulmányaimban nyilvánul meg, de a mindennapi kapcsolataimban is igyekszem kifejezni. Közép–Kelet–Európában, de főleg a mi határoktól riasztóan körülzárt régiótöredékünkben csupán föltételelesen beszélhetünk az értelmiség létéről. Sok egyetemet végzett, művelődési pályán sikeresen futó intellektüel nem tekinthető hiteles értelmiséginek, mert a felvilágosulatlan tömegeket manipuláló politikusoktól tartva, az állását és a tekintélyét féltve, képtelen végiggondolni, hogy az adott körülmények között – az intellektusát és a cselekvőkészségét maximálisan kihasználva – mit tehetne meg másokért s ezzel együtt a jobbik önmagáért, távlatilag: az utódaiért.

Éppen ezért sajnálatos módon itt a Délvidéken az értelmiségi fogalma – a nehéz körülmények elleni önvédelem gyarló formájaként – a kultúrsznobizmussal, az affektáló cinizmussal, a klikktagsági fölsőbbrendűséggel azonos. Mintha az embereknek a nemzeti (s ezáltal: a nemzetközi) kultúra felé való teljes kinyílása nem egészséges önvédelem, hanem elavult romantika, konjunkturális populizmus lenne.

3.) Az álértelmiségiek nagy többségével szemben a belülről, tehát a saját lelkiismeretük által vezényelt emberek kis csoportjához tartozom. Néhány rendkívül tisztességes ember segítségével olyan folyóiratot szerkeszték, amely egyedülálló a Délvidék elmúlt 80 évében. Amit érzek és gondolok a közügyeinket illetően, azt az ő érzéseikkel és gondolataikkal igyekszem összhangba hozni. Lévéen, hogy ők (velem együtt) az itt élő (elsősorban magyar) embereknek eddig érdemben alig érintett erkölcsi – szellemi és anyagi érdekei szerint határoznák meg gondolkodói stratégiájukat.

4.) Írott szabályok szerint nincsenek és nem is lehetnek kötelezettségeink a nép vagy akár a nemzet irányában. A jó értelemben vett értelmiségi (akinek még egyetemi végzettséggel vagy akár alapos humán tudományi képzettséggel sem kell föltétlenül rendelkeznie) a saját belátása szerint vállalja a jobbik énjét. Értelmiségi magatartásra vonatkozó szabályokat aligha lenne értelme bárkinek is megalkotnia, mert ezzel – talán nem is ritkán – korlátozhatnánk az individualitást, holott nekünk éppen ennek a teljességére van szükségünk ahhoz, hogy emberi mivoltunkat a maga mélységében vállalva szolgálhassunk másoknak, ezáltal önmagunknak is.

5.) Csoportos eszmecserének egyelőre semmi értelmét sem látom. A mi értelmiségünk ugyanis még éretlen ahhoz, hogy akár a politikusainkkal dacolva megvalósítani igyekezzen azt, amit határozatként egyértelműen elfogadott. A pusztán a mai önmagunk megismerését szolgáló eszmecserére viszont, miként az eddigiek többségére is, a politikusok érdekei vetnének árnyékot. Ha másképpen nem, akkor a médiumaink egyoldalú, sőt olykor torzító tájékoztatása által. A csoportos „új csúcsertermiségi” eszmecsere annak a néhány embernek az érdekét szolgálná, akik már sok éve betegek a szereplésvágynak. Azokra a jófiúkra gondolok, akik csupán azért beszélnek jól, sőt példamutatón a nyilvánosság előtt, hogy ekképpen amit a jobb kezükkel adtak, azt a mindennapi cselekvésükben a ballal visszavegyék, az emberek többségének tudatlanságára vagy a cinkos szemethunyására számítva. Lelepleznünk, nem pedig szerepeltetnünk kell a megjelenési

viszketegségben szenvedő, rövid távon hasznos, távlatilag viszont kártékony embereket. Lelepleznünk, hogy minél előbb meggyógyulhassanak és önmaguknak is igazi (!) hasznára lehessenek.

6-7-8.) A Jugoszláviában élő magyar értelmiség szellemi és erkölcsi felszabadításának egyelőre azt a formáját tartom célszerűnek, amelyet a mi folyóiratunk vállalt. Ha ez a folyamat gyümölcsöző lenne, s egyre többen tennének tanúbizonyosságot érettségükről, fölnőtt voltukról, tehát arról, hogy felelősen végig merik gondolni sorsukat, helyzetüket és lehetőségeiket, sőt tetteik által kockázatot vállalva a cselekvőkészségükről is megbizonyosodhatnánk, akkor akár a mi folyóiratunk is megszervezhet egy olyan tanácskozást, amelynek eredménye (az eddigiekkel ellentétben) nem egy jelekkel kitöltött nagy papírhalm lenne.

